

ÂŞIK ŞİİRİNDE DEĞİŞMELER VE SÜREKLİLİK SEFİL SELİMÎ ÖRNEĞİ*

Dr. Doğan KAYA

Başlangıçtan günümüze kadar Türk halk şiiri sürekli değişerek günümüze kadar gelmiştir. Bu değişimler hem şekilde hem de muhtevada olmuştur. Söz konusu değişiklik günümüzde de devam etmektedir ve bunun mimarları da âşıklardır. Önceleri mani ve koşma tipi ile kendini gösteren ürünler bugün onlarca tür ve şekil olarak karşımızda durmaktadır. Her geçen gün yeni ürünlerin çıktığı / çıkacağı da şüphesizdir.

Bu çalışmamızda (*Çok Kafiyeli Şiirler / Mısra Başlı Kafiyeli Şiirler / Satranç Şiir Şekli / Lebdeğmez Şiirler*) üzerinde yapılan değişiklikler üzerinde duracağız. Bunun için de örnek aldığımız Sefil Selimî'nin şiirlerinden hareket edeceğiz.

Asil konuya geçmeden önce Sefil Selimî hakkında bilgi vermenin yerinde olacağını düşünüyorum.

SEFİL SELİMÎ

XX. yüzyılın önde gelen âşıklarındandır. 26 Ağustos 1933'te Şarkışla'da doğmuştur. Asil adı Ahmet Günbulut'tur. Çocukluğu sıkıntılı geçmiştir. İlkokulu Şarkışla'da okuduktan sonra, Sivas Lisesinin orta kısmına kaydolmuş, fakat ikinci sınıftan ayrılmıştır. 1949'da evlenmiş, bu evlilikten üçü erkek üçü kız altı çocuğu olmuştur. 1956 yılında askerlik hizmetini tamamlamıştır. Askerlik sonrası terzilikle geçinmiştir. Bu arada, âşık olmasında ve düşünce dünyamda geniş ufuklar açan Seyh Çoban Mehmet'le tanışmıştır. 1967'de Hollanda'ya gitmiş, beş sene orada işçi olarak çalışmıştır. Yurtdışı dönüşünde Sivas'ta birkaç yıl kâğıtçılık işiyle meşgul olmuştur. Çocukluğu ve gençliği hariç pek sıkıntı çekmemiş olan Sefil Selimi, yurt içinde ve yurt dışında epey yer dolaşmış, halktan daima saygı ve rağbet görmüştür. 30 Aralık 2003 günü Sivas'ın Karşiyaka mahallesinde vefat etmiştir. Mezarı, Sarkışla Mezarlığındadır.

Şiire, biraz önce adını zikrettiğimiz Çoban Mehmed'in yanında başlamıştır. Hitabeti ve irticalı de çok kuvvetlidir. Saz çalmayı kendi kendine öğrenen Sefil Selimi'nin sazdaki ustalığı, teknik açıdan çok iyi değildir. Ancak ezgileri orijinaldir. Kendisine has bir müzikle icra ettiği yüz kadar parçası vardır. Bunlardan birçoğu TRT Repertuarına girmiştir. 1966 yılında Konya Âşıklar Bayramına katılmış, o günden bu zamana kadar çeşitli vesilelerle tertip edilen yüzden fazla âşık programında boy göstermiştir. Pek çok âşıkla karşılaşma yapmıştır. Hece ile yazdığı şiirlerde salt 8 ve 11 heceli kalıplar bağlı kalmamış. 5, 6, 7, 14, 15 ve 16 heceli şekilleri de başarıyla uygulamıştır. Kafiye ve duraklara son derece hâkimdir. Aşk, tabiat, gurbet, öğüt, taslama, tenkit tasavvuf, fanilik, şikayet, dert ve dilek gibi hemen her konuda sür söyleyen Sefil Selimî hakkında,

* Yayımlandığı Yer: *Halk Kültüründe Değişim Uluslar arası Sempozyumu Bildirileri*, (17-18-19 Aralık 2004), İstanbul, 2005, s. 300-312.

bugüne kadar altı kitap yayımlanmış, iki mezuniyet tezi hazırlanmıştır. Şiirlerinin sayısı 2000'den fazladır. Halk kültürü ve tasavvufi bilgisi oldukça derin olan Sefil Selimi'nin kelime hazinesi de çok yüküldür. Türkçeye son derece hâkimdir. Ele aldığı konuyu yansıtmada son derece başarılıdır.

Bu bilgilerden sonra asil konumuza dönebiliriz.

A. Çok Kafiye Şiirler

Çok kafiye Şiirler Âşık Edebiyatında önemli bir role sahiptir. Âşıkların böyle bir yola yönelmesindeki sebep; zor olanı başarıp diğer âşıklardan farklı olduğunu sergilemek, böylelikle gücünü ve sanatını göstermeye, dikkat çekmeye çalışmaktır. Bunun yanında âşığın şiirine ahenk ve akıcılık kazandırma düşüncesi, karşılaşma sırasında rakibini mat etme gayreti, akrostiş şiir yazma düşüncesinin doğurduğu mecburiyet gibi sebepler de sıralanabilir. Sefil Selimi bu hususta bize, sağlığında şunları demiştir: *"Bunu ben, bilerek yapıyorum. İki, üç hatta dört kafiye şiir söylemek çok zordur, hüner ister. Âşık şayet böyle bir şey söyleyebiliyorsa, usta biridir."* Suresi da vardır ki, bu tarz şiirlerde, çok kafiye mecburiyetinden dolayı, şiirde anlamın yansıtılmasında, birtakım zayıf ifadelerin olacağı ihtimal dâhilindedir.

İki ve üç kafiye şiirler pek çok âşık tarafından ortaya konulmuştur. Dört kafiye şiire de Huzurî ile Müdamî'nin bir karşılaşmasında rastlarız. Bu bağlamda Sefil Selimi'nin çok sayıda iki, üç ve dört kafiye şiirinin olduğunu söyleyelim.¹

Sefil Selimi'nin çok kafiye şiirler üzerinde yaptığı değişikliği ve getirdiği yenilikleri üç grupta toplayabiliriz:

1. Beş Kafiye Şiirler,
2. Altı Kafiye Şiirler,
3. Yedi Kafiye Şiirler.

Edebiyatımızda beş, altı ve yedi kafiye şiirler ise hemen hemen yok gibidir. Tespit edebildiğimiz dokuz şiirden ikisi Sivaslı âşık Âlimî'ye yedisi de Sefil Selimî'ye aittir. Edebiyatımızda ilkler arasında olan bu tarz denemelerin, âşıkların şekilde, anlamda ve teknikte arayışlar sonucunda vücut bulduğunu söyleyebiliriz. Bu da tabî ki beraberinde değişikliği ve farklılaşmayı getirmektedir.

1. Beş Kafiye Şiirler

Hem şiirin ayağında hem de diğer mısralarda beş kafiyenin tesis edildiği şiirlerdir. Sefil Selimi, aşağıda kaydettiğimiz *Özünde Taşı* şiiri aynı zamanda **lebdeğmez** olarak söylenmiştir. Âşık, beş kafiye şiir söylemenin güçlüğünü aşarken, aynı zamanda lebdeğmeze uygun kelimeler seçmek mecburiyetinde kalmasıyla ikinci bir güçlüğü yenmeye çalışmış; böylece gücünü sergileyerek

¹ Geniş bilgi için bkz.: Doğan Kaya, "Türk Halk Şiirinde Çok Kafiye Şiirler", *Âşık Edebiyatı Araştırmaları*, İstanbul, 2000, s. 139-182.

sanatta ne derece başarılı biri olduğunu göstermeye çalışmıştır.

Özünde Taşı

Gezdiğin her yerde gördüğün şeyi
Satır satır oku özünde taşı
Ezdiğin hor nerde sardığın iyi
Getir götür şaki sözünde coşu

Yazarsın çizersin ünün yayılır
Özersin süzersin şanın duyulur
Sezersin dizersin canın sayılır
Çatır çutur doku gözünde yaşı

(Se) nokta (Sel) nokta ozanın adı*
(Se) akta (Sel) ekte yazanın adı
(Se) kökte (Sel) gökte sezenin şadı
Yetir yütür saki bazında hoşu

Sefil Selimî, çevresindeki âşıkların üzerinde etkisi olan birisidir. Gerek konu gerekse teknik yönden Sivas'taki âşıklar onu örnek almışlar, onun yolundan gitmişlerdir. Nitekim teknik ve anlam yönünden güzel şiirler yazan Sivaslı Âlimî, iki şiirini tıpkı Selimî gibi beş kafiye olarak yazmıştır.

Anlar mısınız?

Benim bu sevdami anlar mısınız
Sır yolu çok çetin birisi bakar
Canım devamda mı önler misiniz
Pir dolu pek metin irisi çeker

Hanım du(v)amda mı dinler misiniz
Tenim avamda mı eyler misiniz
Kanım yuvamda mı söyler misiniz
Bir kulu tek zatın varisi eker

Yönüm devamda mı yönler misiniz
Günüm sıvamda mı enler misiniz
Anım havamda mı canlar mısınız
Yer şalı bak bütün gerisi takar

Alim kıvamda mı ünler misiniz
Sinim kovamda mı tenler misiniz
Konum civamda mı cınlar mısınız
Sor balı yek sütün sürüsü çıkar

* (Se) (Sel) kısaltmaları âşığın mahlası olan Sefil Selimî sözlerini işaret etmektedir.

Sözüme Kulak Ver

Sözüme kulak ver Hakk'ın yolcusu
Yolları çok pekten yuvası aktan
Esrara vakıf ol Rabb'ini tanı
Dalları tek kökten meyvesi Hak'tan

İki güzel vardır emsali yoktur
İkisine âşık olanı çoktur
Yaratan Süphan'ım elbette tektir
Kulları bak yoktan havası tekten

Geniş rahmeti çok bereketi
Bilir misin sen de bu hakikati
Alimî bilmeli fazla sünneti
Halleri hak çoktan davası yekten

2. Altı Kafiyele Şiirler

Hem dördlük içindeki mısralarda hem de şiirlerin ayaklarında altı, bazen de beş kafiye ile gerçekleştirilen şiirlerdir. Bu tarzda yazılmış şiirlerden elimize geçen dört örnek de Sefil Selimî'ye aittir.

Bunu Bil

Top yekûn eylesek kürre-yi arzı
Falanda sen filanda ben bunu bil
Hep yakın söylesek zerreyi tarzı
Yılandan kan yalanda kin cini sil

Gül diken iç içe fidanla çalı
Dal yakan saç saça bedenle kolu
Kol büken güç güce nedenle dolu
Gelende ten kalanda han sonu sal

Cenklerden geri dur vurma vurulma
Renklerden sarı var yerme yerilme
Denklerden soru sor yorma yorulma
Çalanda hin planda din şanı bol

Arılar bal yapar sinek can yakar
Sürüler yol teper dönek kan döker
Paralar el öper bunak gön söker
Sefil Selimî'den konu konu al

3. Yedi Kafiye Şiirler

Yazılması en zor olan şiirlerden olan yedi kafiye şiirlerle ilgili olarak, elimizde sadece iki örnek vardır ve bunlar da Sefil Selimî'ye aittir.

El Ele

Sel aktı göl oldu yüzde yüz yüzdük
Kış geçti yaz geldi tuttuk el ele
Dal çıktı gül buldu bizde biz gezdik
Kuş uçtu hız aldı gittik kol kola

Köşe bucağ köştük ter dök dök
İşe sıcak köştük yer söke söke
Hoşa kucaklaştık bar çeke çeke
Baş açtı diz geldi kattık kul kula

Söz verdik barıştık sözde tam durduk
Öz sardık görüştük biz de cem kurduk
Düz vardık eriştik sizde gam kırdık
Yaş geçti göz doldu tüttük kül küle

Deli dolu yazdım oku düş sanma
Hali yolu sezdim de ki boş kanma
Kulu hali çözdüm saki hiç dönme
Sefil Selimî'yle sattık gül güle

B. Mısra Başlı Kafiye Şiirler

Edebiyatımızda *başkafiye* yahut *mısra başlı kafiye* diyebileceğimiz tarzda pek çok örnek verilmiştir. İlk örneklerini XI. Yüzyıl Uygur şiirinde gördüğümüz bu tarz şiirler Kırgız ve Kazak edebiyatında hâlâ sergilenmektedir. Bunun yanında "kelime başlı kafiye şiirler" adını verebileceğimiz ve şiirin tamamında aynı sesle başlayan kelimelerin kullanımıyla ortaya konulmuş şiir örnekleri de vardır. Bütün kelimelerde bu birlik sağlanmasa da Molla Cuma,² Erkiletli Âşık Hasan³ ve Veysel Şahbazoğlu'nun⁴ bazı şiirlerinde kelime başlı kafiyelerin tesis edildiğini görmekteyiz. Ancak bütün kelimeleri aynı sesle başlayan şiirleri edebiyatımızda ilk defa Sefil Selimî ortaya koymuştur. Sefil Selimî'nin aşağıda S ünsüzüyle başlayan kelimelerle vücuda getirdiği bir örneğe yer veriyorum. Ancak onun A, B, C, Ç, D, E, G, H, K, M, O, Ö, T, V, Y, Z ünsüzleriyle başlayan kelimelerle de bu tarz şiirler vücuda getirdiğini söyleyelim. Hatta bu seslerden bazılarıyla (Ç, S

² Paşa Efendiyev, *Molla Cüme-Eserleri*, Bakı, 1995, s. 171.

³ Rasim Deniz, *Erkiletli Âşık Hasan*, Kayseri, 1996, s. 114.

⁴ Erdoğan Altınkaynak, *Âşık Veysel Şahbazoğlu-Hayati-Sanati-Şiirleri*, Ankara, 1998, s. 9.

gibi...) iki ayrı şiir yazmıştır.⁵ Şiirler on bir heceli ve genellikle aşk ve tasavvuf konulu olup hepsi üçer dördlüktür.

S

Sözlerim Sözümün Sakalı Saçı
Sırtını Sıvadım Serdim Sen de Ser
Sarfın sahibiyim Saklamam Suçu
Salladım Sırtıma Sen de Sar

Sahtekâr Sürtükler Sinemi Sıkar
Sofular Softalar Sakardan sakar
Sivrisinek Seyyahları Sık Sokar
Serimden Sebebi Sordum Sen de Sor

Savurup Saçtığım Servetin Sesi
Sefil Selimî'nin Süsüdür Süsü
Sıcağım Soğuşum Sazımda Sisi
Sağlama Sakata Sürdüm Sen de Sür

C. Satraç Şiir Şekli

Satraç şiirler dama tahtası şeklinde düzenlenmiş şiirlerdir. Hem aruz hem hece ölçüsüyle yazılırlar. Aruz ölçüsüyle yazılanların kalıpları şöyledir.

Müf te i lün / Müf te i lün / Müf te i lün / Müf te i lün

Mef û ü / Me fâ î lü / Me fâ î lü / Fe û lün

Fâ i lâ tün / Fâ i lâ tün / Fâ i lâ tün / Fâ i lün

Me fâ î lün / Me fâ î lün / Me fâ î lün / Me fâ î lün

Müs tef i lâ tün / Müs tef i lâ tün

Müs tef i lâ tün / Müs tef i lâ tün / Müs tef i lâ tün / Müs tef i lâ tün

Hece ile yazılanlar ise, 8, 10, 12, 14, 15, 16, 20 heceliolarak karşımıza çıkarlar.

Bu konuda bir çalışmamızda daha önce ayrıntılı bilgi verdiğimiz için burada tekrar üzerinde durmak istemiyorum. Ancak şu kadarını söyleyelim ki Sefil Selimî bu tarzda yazdığı şiirde, daha önce yazılmış örneklerden farklı olarak bir değişikliğe gitmiş, beş dördlük olan şiirinin her dördlüğünü kendi arasında kafiyelendirmiştir. Yani şiirde ayak kullanmamıştır. Ayrıca şiirde mahlas kullanmamıştır.

Var

Yeryüzünde gökyüzünde olan her şey insanda var
Gökyüzünde kul özünde kalan bir huy vicdanda var

⁵ Geniş bilgi için bkz.: Doğan Kaya, *Âşık Edebiyatı Araştırmaları*, İstanbul, 2000, s. 205-211 / Uğur Kaya, *Şiirleri ve Türküleriyle Âşık Sefil Selimî*, Sivas, 2001, s. 82-91.

Olan her şey	kalan bir huy	bilen hür bey	imanda var
İnsanda var	vicdanda var	imanda var	imanda var

Gezdim tozdum	sormak için	aldım sattım	kâr etmedim
Sormak için	ömür verdim	geldim gittim	şer gütmedim
Aldım sattım	geldim gittim	derde battım	kör gitmedim
Kâr etmedim	şer gütmedim	kör gitmedim	kör gelmedim

Yüz altında	yüz üstünde	iki yüzün	yüz üstünde
Yüz üstünde	kaşın gözün	dilde sözün	söz üstünde
İki yüzün	dilde sözün	yolcu yolda	iz üstünde
Yüz üstünde	söz üstünde	iz üstünde	iz üstünde

Yüz altında	yüz üstünde	iki yüzün	başa bağlı
Yüz üstünde	kaşın göze	ağzın dile	dişe bağlı
İki yüzün	ağzın dile	gözün göze	kaşa bağlı
Baş a bağlı	dişe bağlı	kaşa bağlı	kaşa bağlı

Damar kana	kanlar suya	beden ruha	cana muhtaç
Kanlar suya	gönül aşka	gözler yaşa	sana muhtaç
Beden ruha	gözler yaşa	mide aş a	nana muhtaç
Cana muhtaç	sana muhtaç	nana muhtaç	nana muhtaç

D. Lebdeğmez Şiirler

Sefil Selimî’de üç şekilde kendisini göstermektedir.

1. Sekiz ve On Bir Heceli Lebdeğmez Şiirler

Bilhassa Kars ve Erzurum âşıklarının söylediği lebdeğmez şiirler bilindiği gibi bünyesindeki b, m, p ünsüzlerinin er almadığı kelimelerle söylenen şiirlerdir. Son zamanlarda âşıklar, diş-dudak ünsüzleri olan ve bu ünsüzlere yakın olan f, v ünsüzlerini de şiirlerinde kullanmamaya özen göstermektedirler. Daha ziyade karşılaşmalarda şairlik gücünü göstermede kullanılır. En çok 11 heceli şekilleri kullanılmaktadır. 8 heceli olanları azdır.

Sefil Selimî’nin de 11 ve 8 heceli çok sayıda lebdeğmez şiiri vardır. Ancak bunları, konumuzla ilgisinin olmadığından dolayı ele almıyorum.

2. Beş ve Altı Heceli Lebdeğmez Şiirler

5 ve 6 heceli şiirler edebiyatımızda çok az sayıdadır. Bunların lebdeğmez şekilleri ise hemen hemen yok gibidir. Ancak Sefil Selimî, bu tarzda da şiirler söylemiştir ve elimizde 5 hece ile lebdeğmez olarak söylenmiş 8 örnek bulunmaktadır.⁶ Bu şiirler fikrî ve mistik konulardadır.

⁶ Ahmet Özdemir, *Âşık Sefil Selimî-İrfan Pınarı*, İstanbul, 2003, s. 111, 115, 118, 119, 120, 121, 124.

Rahatız

Riya kin yalan	Her kişi hazır
Ölse rahatız	Duyarsa Hızır
Şeytanlar talan	Dünyaya huzur
Olsa rahatız	Gelse rahatız

Islanan gözler	çiçeksiz dađı
Dertliler sızlar	Süslenir çađı
Kederli yüzler	karınca dağı
Gülse rahatız	Delse rahatız

Torların toru	Çiğ kelleler çok
Şerlerin şeri	İtikadı yok
Yürekten kiri	Herkes karnı tok
Silse rahatız	Kalsa rahatız

Se Se'ye küsse
 Hatayı kesse
 Kıssadan hisse
 Alsa rahatız⁷

Sefil selimî'nin altı heceli ve lebdeğmez olarak söylediği iki şiiri vardır. İşte bunlardan bir örnek:

Az Uyu

Çok düşün az konuş	Yarasın her cana
Az az ye az uyu	Sendeki al kana
Özden de öz konuş	Saklarla son ana
Az söyle az deyi	Söz güzel söz deyi

Çiğ lakırdı çene	At kılıç saat yer
Kin tutuyor kine	Aynı an olsun gör
Sükût et sus dene	Çeşit aç sergi ser
Oku çek çöz yayı	Kaş teri göz suyu

Ne tuzludur ne çorak	(Se)'den aşk sunar
Ot çayır yer kurak	Dost olan dost anar
Duru su aş gerek	Ne yakar ne yanar
Deliksiz düz uyu	Küle kül köz huyu ⁸

⁷ Doğan Kaya, *Âşık Sefil Selimî-Çobanın Can Pınarı*, Sivas, 1996, s. 297.

⁸ Ahmet Özdemir, a. g. e., s. 126, 127.

3. Beş ve Altı Kafiyele Lebdeğmez Şiirler

Elimizdeki yegâne örnekler Sefil Selimî'ye aittir ve iki tanedir. Bir örneği biraz yukarıda kaydettiğimiz "Özünde Taşı" bunlardan birisidir. Diğer ise aşağıya kaydettiğim Geri dur adlı şiirdir.

Gerî Dur

Yaşayan can er geç yere girecek
Her günü hoş yaşa şerden geri dur
Taşıyan ter her suç kora düşecek
Dar yönü aş dışa kirden koru ser

Yüzsuyunu döken kötü kişi çok
Öz huyunu yakan yiti leşi yak
Göz tüyünü çeken katı taşı sık
Hür tanı hoş yaşa ordan yâri sor

Kinlerini öldür diriliği seç
Zanlarını sildir arılığı aç
Cinlerini yıldır duruluğu iç
Sar seni dös döse sırdan sıri der

Bu bilgiler doğrultusunda şunları söyleyebiliriz:

1. Âşık şiiri, ilerleyen zaman içerisinde söyledikleri / yazdıkları şiirlerin şekillerinde ve muhtevalarında günümüzde de değişiklik yapmaya devam etmektedir.

2. Âşıklar bu değişiklikleri;

- Yenilik yaparak dikkatleri üzerine çekmek,
- Gücünü göstermek,
- Şiire ahenk sağlamak düşüncesiyle gerçekleştirmişlerdir.

3. Değişiklikler şiirin şeklinde değil özünde yapılmış ve şiirin asli bünyesi bozulmamıştır.

4. Gerek *mısra başı kafiyele şiirler* gerekse *kelime başı kafiyele şiirler* bizlere âşık şiirinde kafiye konusuna daha geniş bir perspektiften bakmamızı göstermiştir.